

Intergenerationele overdracht van cultuurconsumptie

Een empirische studie naar het belang van ouderlijk voorbeeldgedrag en actieve ouderlijke stimulering in Nederland

Margriet van Hek & Gerbert Kraaykamp

1. Inleiding

Sociaalwetenschappelijk onderzoek laat veelvuldig zien dat de culturele smaak van een persoon wordt bepaald door individuele kenmerken en door aspecten van het gezin van herkomst (Ganzeboom 1989; Kraaykamp 2002; Vander Stichele & Laermans 2007; Nagel 2010). Veel studies illustreren dat hoger opgeleiden een voorkeur hebben voor meer elitaire vormen van cultuur, zoals het bezoeken van de opera en kunstmusea, maar verrassend genoeg ook dat zij meer participeren in 'middlebrow' cultuurvormen, zoals popconcerten, en bezoeken van historische musea en recreatief theater. Ook blijken vrouwen, ouderen, en personen met een hoog inkomen en hoge beroepsstatus relatief vaak aan 'highbrow' culturele activiteiten deel te nemen (Bennett *et al.* 2009; Chan 2010; Erickson 1996; Roose, Van Eijck & Lievens 2012).

Naast individuele kenmerken is ook de ouderlijke achtergrond van substantiële betekenis in de vorming van culturele smaak. Kinderen afkomstig uit gezinnen met hoogopgeleide en welgestelde ouders blijken later actiever in het culturele domein dan kinderen met laagopgeleide en minder welgestelde ouders (Nagel 2010; van Eijck 1997). Onderzoek toont aan dat een belangrijk deel van deze ouderlijke beïnvloeding verloopt via de cultuurparticipatie van de ouders zelf (De Haan & Knulst 2000; Yaish & Katz-Gerro 2012). Door zelf intensief aan culturele activiteiten deel te nemen lijken ouders de cultuurparticipatie van hun kinderen blijvend te bevorderen. De kwestie *hoe* ouders precies de culturele interesse van kinderen stimuleren, via hun eigen cultuurparticipatie, is tot op heden nog onderbelicht gebleven. Volgens Bourdieu vindt de overdracht van een elitaire smaak voor een belangrijk deel onbewust plaats: "the correct manner is only acquired in the course of the imperceptible and unconscious learning of a pri-

mary upbringing which is simultaneously diffuse and total” (Bourdieu & Barbel 1990, 65). In veel studies (Kraaykamp & Van Eijck 2010; Yaish & Katz-Gerro 2012) wordt dan ook impliciet aangenomen dat ouders die zelf cultureel actief zijn min of meer ‘onbewust’ het goede voorbeeld geven. Het exacte proces van culturele beïnvloeding en overdracht blijft daarmee echter verhuld. Het is in dergelijke studies namelijk meestal niet helder of en in welke mate de kinderen hun ouders vergezellen naar een theater of museum. Dan zou er immers sprake zijn van directe instructie en een expliciete stimulering van de culturele belangstelling bij kinderen. Ergo, de ontwikkeling van een elitaire en ‘goede’ culturele smaak wordt dan door ouders actief gestimuleerd. Deze kwestie van het geven van het ‘goede’ voorbeeld versus instructie bij culturele overdracht staat in dit artikel centraal. De onderzoeksvraag luidt daarbij als volgt: *In welke mate, en via welke processen, worden culturele voorkeuren intergenerationeel overgedragen?*

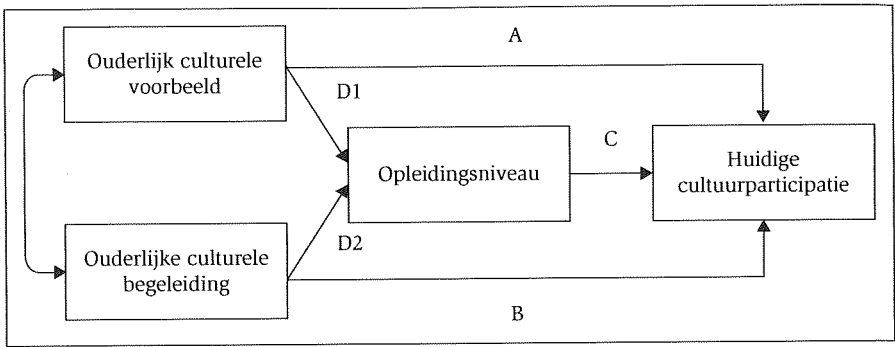
Als we de intergenerationele overdracht van culturele voorkeuren bestuderen is het van belang een onderscheid te maken tussen meer elitaire, ook wel ‘high-brow’ vormen van culturele participatie, en zogenaamde ‘middlebrow’ vormen. Vanwege het intellectuele prestige en de complexiteit wordt vooral elitaire cultuurconsumptie beschouwd als typerend voor leden van hogere sociale klasse (Lareau & Lamont 1988; Ganzeboom 1989). Bourdieu (1984) stelt daarnaast dat culturele voorkeuren klassenverschillen zichtbaar kunnen maken. Bourdieu (1984, 23) spreekt hierbij van “...the curious sociological effect art produces by dividing the public into two ‘antagonistic castes’, those who understand and those who do not. This implies that that some possess an organ of understanding which others have been denied”. Behalve als bron van vrijetijdsbesteding wordt cultuurconsumptie daarom ook vaak gezien als een indicator van de sociale positie van een persoon (Lareau & Lamont 1988; Kraaykamp 2002; Vander Stichele & Laermans 2007; Roose & Vander Stichele 2010). Intergenerationele overdracht van culturele smaak is in dit opzicht van belang, omdat het daarmee ook de overdracht van een classespecifieke leefstijl en de ongelijkheid daarin betreft. Bij activiteiten zoals het gaan naar klassieke concerten en theatervoorstellingen is directe intergenerationele overdracht (via imitatie) echter niet erg aannemelijk aangezien de eigenlijke cultuurparticipatie vooral buitenshuis plaatsvindt. Met name als ouders zonder hun kinderen culturele activiteiten bezoeken is het niet vanzelfsprekend dat kinderen culturele voorkeuren van hun ouders zonder meer overnemen. Als het gaat om culturele thuisactiviteiten van ouders, zoals media-gebruik, ligt directe culturele socialisatie via imitatie veel meer voor de hand. Boeken worden veelal thuis gelezen, televisie kijken is vaak een sociale gezinsactiviteit, terwijl ook computergebruik in de directe leefomgeving plaatsvindt. Onderzoek op het terrein van mediasocialisatie-effecten bevestigt deze gedachte. Studies van Kraaykamp (2003) en Notten, Kraaykamp en Konig (2011) laten zien dat er sterke imitatie effecten optreden, naast effecten van actieve ouderlijke mediainstructie voor het latere lees- en kijkgedrag. De kwestie in onderhavig artikel is of dit ook bij culturele uitgaansactiviteiten zo werkt. Is het bij het gaan naar klassieke concerten en musea alleen al voldoende om als ouders een goed

voorbeeld te geven, of is het juist essentieel dat kinderen ook worden meegenomen naar culturele activiteiten?

In dit artikel gebruiken we informatie uit de Familie-enquête Nederlandse Bevolking uit 2009 (Kraaykamp, Wolbers & Ruiters 2009) om onze verwachtingen te toetsen. Met specifieke vraagstellingen uit de Familie-enquête Nederlandse Bevolking is nagegaan in hoeverre ouders 'zonder' kinderen naar culturele uitgaansactiviteiten gingen (ouderlijk voorbeeld), of dat ouders hun kinderen ook daadwerkelijk meenamen naar deze cultuurvormen (actieve stimulering). Belangrijk hierbij is te vermelden dat we lange termijn effecten (blijvende) van culturele socialisatie bestuderen voor personen tussen de 25 en 65 jaar oud. We maken gebruik van 'Structural-Equation Modeling' (SEM) in LISREL om deze socialisatie-effecten te bestuderen (Jöreskog & Sörbom 1996). Met LISREL is het mogelijk tegelijkertijd zowel directe als indirecte (via het individuele opleidingsniveau) effecten te schatten van het ouderlijke culturele voorbeeld en een actieve ouderlijke stimulering. We gaan allereerst na in hoeverre algemene culturele belangstelling in een gezin wordt overgedragen. Hiervoor nemen we vijf culturele activiteiten samen, namelijk het bezoeken van klassieke concerten, historische musea, kunstmusea, serieuze theater en recreatief theater. Vervolgens wordt voor elke activiteit apart de cultuuroverdracht van ouders op kinderen bestudeerd. Op deze manier is vast te stellen of het bij elite, zowel als 'middlebrow', culturele activiteiten gaat om directe effecten van het ouderlijke voorbeeld of stimulering, of dat er zich ook indirecte invloeden voordoen voornamelijk via het individuele opleidingsniveau van (volwassen) kinderen.

2. Theoretische achtergrond

Een belangrijk theoretisch onderscheid in termen van intergenerationele overdracht is dat we twee aspecten van de ouderlijke culturele socialisatie bestuderen; het geven van een ouderlijk cultureel voorbeeld en het kinderen actief in aanraking brengen met cultuur. Ouders kunnen zelf cultureel actief zijn zonder hun kinderen mee te nemen, men kan de kinderen meenemen als men culturele activiteiten onderneemt, maar uiteraard kan men de beide vormen ook combineren (soms wel, en soms niet samen). Gebruik makend van leertheorieën afkomstig uit de pedagogische literatuur formuleren we hieronder hypothesen over deze beide vormen van ouderlijke culturele socialisatie. Een algemene verwachting is dat de directe ouderlijke beïnvloeding voor alle cultuurvormen min of meer identiek is. We formuleren daarom geen specifieke verwachtingen voor directe invloeden van ouderlijke socialisatie voor de vijf culturele uitgaansactiviteiten. Met betrekking tot de indirecte effecten van intergenerationele overdracht zullen we een onderscheid maken tussen elite culturele activiteiten en 'middlebrow' activiteiten.

Figuur 1. Schematisch overzicht van de relaties.

Figuur 1 geeft een visualisatie van ons algemene onderzoeksmodel. In ons onderzoek gaan we na in hoeverre er sprake is van een directe invloed van het ouderlijke culturele voorbeeld op het huidige cultuurgedrag van een persoon (pijl A), maar ook van de directe ouderlijke begeleiding (pijl B). Uiteraard zijn deze socialisatiemechanismen niet onafhankelijk van elkaar. Hedendaagse socialisatietheorieën benadrukken het dynamisch karakter van socialisatieprocessen (Grusec & Hastings 2008). Bij de bestudering van culturele socialisatie betekent dit dat de beide processen van imitatie en instructie in samenhang moeten worden bestudeerd; het geven van een cultureel voorbeeld op jonge leeftijd kan bijvoorbeeld een actieve culturele begeleiding op latere leeftijd stimuleren doordat al culturele interesse bij het kind is gewekt. In Figuur 1 wordt dit aangegeven via de meest linkse pijl. De indirecte invloeden van de culturele socialisatie via het individuele opleidingsniveau worden in Figuur 1 weergegeven via de pijlen D1, D2, en pijl C.

Hoewel eerder onderzoek (soms) ook laat zien dat de sociaaleconomische positie van ouders van belang kan zijn, formuleren we hierover geen hypothesen. Een belangrijke reden hiervoor is dat onderzoek veelal uitwijst dat de sociaaleconomische ouderlijke achtergrond haar invloed vooral uitoefent via het ouderlijke culturele gedrag (Ganzeboom & De Graaf 1991; Van Eijck 1997; Kraaykamp & Van Eijck 2010; Nagel 2010). Om rekening te houden met eventuele directe effecten controleren we wel voor de sociaaleconomische status van de ouders.

2.1. Culturele socialisatie: het ouderlijk cultureel rolmodel

In sociale leertheorieën, zoals die van Bandura en Walters (1963), Bandura (1977) en Rubin, Bukowski en Parker (2008), wordt beargumenteerd dat ouders gedrag, maar ook smaken en waarden overdragen op hun kinderen. Binnen de diverse sociale leertheorieën wordt betoogd dat kinderen vooral leren in sociale situaties waar rolmodellen een voorbeeld stellen dat geobserveerd en geïmiteerd wordt. Gedurende de (vroege) kindertijd zijn ouders het belangrijkste rolmodel

voor hun kinderen (Grusec & Davidov 2008). Een verwachting is daarom dat kinderen via observatie, evaluatie en imitatie gedrag van ouders overnemen. Zelfs als ouders zich niet bewust zijn van hun eigen gedrag, of niet bewust bezig zijn met de socialisatie van hun kind, zijn zij een richtinggevend voorbeeld voor hun kinderen. De verwachting is dat dergelijke leerprocessen zich ook voordoen bij de 'culturele' socialisatie van kinderen (Kraaykamp 2009). Als kinderen waarnemen dat hun ouders naar balletvoorstellingen gaan, en/of horen dat erover ballet wordt gesproken, wordt deelname gezien en geëvalueerd als 'normaal' gedrag hetgeen de kans vergroot dat deze kinderen zelf ook interesse in ballet zullen ontwikkelen. Uiteraard zijn naarmate kinderen ouder worden ook andere rolmodellen van belang (Rubin, Bukowski & Parker 2008). Zo vinden Daenenkindt en Roose (2013) dat muziekvoorkeuren van sociaal mobielen vooral gevormd worden door de secundaire socialisatiecontext (bijvoorbeeld de vriendenkring). Onderzoek van Nagel (2010) toont echter aan dat de socialiserende invloed van ouders op hun kinderen bij traditionele elitaire cultuurparticipatie blijvend is. Ook Lareau (2003) veronderstelt theoretisch een effect, zij het indirect, doordat ouders ook (blijvend) de socialiserende omgeving van hun kind beïnvloeden. Culturele smaken worden voor een belangrijk deel al op jonge leeftijd gevormd hetgeen de belangrijke rol van ouders illustreert. Bovenstaande redenering over culturele socialisatie sluit naadloos aan bij de meer sociologische theorie over intergenerationele smaakoverdracht van Bourdieu (1984). Bourdieu veronderstelt dat met name ouders uit de hogere klassen hun elitaire leefstijlvoorkeuren voor een belangrijk deel onbewust overdragen op hun kinderen. Er is echter geen reden te veronderstellen dat deze overdracht niet ook voor 'middlebrow' cultuuruitingen zal gelden (Kraaykamp, 2003). Onze eerste verwachting (in Figuur 1 pijl A) op basis van de imitatiegedachte luidt derhalve: *een intensief cultureel voorbeeld van ouders in de jeugd van een persoon bevordert cultuurparticipatie op latere leeftijd.*

2.2. Culturele socialisatie: een actieve ouderlijke stimulering

Naast het geven van een 'goed' voorbeeld beïnvloeden ouders het gedrag van een kind door het actieve instructie, steun en begeleiding te bieden (Darling & Steinberg 1993; McLeod & Brown 1976). Bij ouderlijke instructie gaat het specifiek om bewuste socialisatieactiviteiten in een familie die gericht zijn op sociaal gewenst gedrag (Grusec & Hastings 2008). In het geval van culturele socialisatie gaat het dan om een actieve bemoeienis van ouders met als doel de culturele deelname en interesse van hun kinderen te bevorderen (Kraaykamp, 2009). We kunnen culturele instructiepraktijken herkennen in activiteiten als voorlezen, het meenemen van kinderen naar voorstellingen of musea, het geven van muzieklessen, en het stellen van gedragsregels aangaande televisiekijken. Uiteraard betreft het hier een bewuste opvoedingspraktijk gericht op het aanleren van gedrag dat ouders als correct of gewenst beschouwen (Kraaykamp 2009). Bij de participatie

in uitgaansactiviteiten is culturele instructie het gemakkelijkst te begrijpen als het introduceren van kinderen bij dergelijke activiteiten. Dit betekent dat ouders hun kinderen meenemen als zij culturele activiteiten ondernemen. Dit kunnen zowel 'middlebrow' als elitaire culturele activiteiten zijn. Hoewel een klassiek concert in de sociologische traditie wellicht meer wordt beschouwd als elitair dan het bezoek aan een cabaretvoorstelling, geldt voor beide vormen dat het cultuuruitingen zijn die ouders over het algemeen waardevol voor hun kinderen vinden. Ook het bezoeken van cabaret of een historisch museum wordt daarom waarschijnlijk door ouders als stimulerend en gewenst gedrag gezien. Sommige culturele activiteiten, zoals een Bach-recital of modern ballet, zijn wellicht niet erg geschikt zijn voor heel jonge kinderen, maar ook latere instructie-activiteiten (vanaf de bovenbouw van de basisschool), zal de cultuurparticipatie van kinderen positief kunnen beïnvloeden (Nagel 2010). Een belangrijk verschil met de bovengenoemde imitatiehypothese is dat ouders bij instructie actief en bewust betrokken zijn bij de culturele opvoeding van hun kind door het mee te nemen naar een culturele activiteit. Onze tweede hypothese (in Figuur 1 pijl B) luidt als volgt: *een actieve culturele instructie door ouders in de jeugd van een persoon bevordert cultuurparticipatie op latere leeftijd.*

2.3. Culturele socialisatie: via het bereikte opleidingsniveau

Theoretisch mogen we behalve een directe invloed van culturele imitatie en instructie op de latere culturele participatie van een persoon ook verwachten dat culturele socialisatieactiviteiten indirect de culturele smaak beïnvloeden. In dit kader is de culturele reproductietheorie van Bourdieu en Passeron (1977) relevant. Deze auteurs veronderstellen dat met het culturele kapitaal van ouders (opgedaan door onder andere het bezoeken van elitaire culturele activiteiten) bewust of onbewust, de culturele kennis en competenties van kinderen wordt gestimuleerd. Ook stellen zij dat dit culturele kapitaal van het ouderlijk gezin in het hoger onderwijs wordt herkend (door leerkrachten), waardoor de aansluiting van school en thuis beter verloopt (Lareau & Lamont 1988; Kalmijn & Kraaykamp 1996). Daarbij komt dat kennis over (elitaire) cultuur in het hoger onderwijs direct wordt beloond bij enkele schoolvakken (talen, Culturele Kunstzinnige Vorming, geschiedenis). In algemene zin is hierdoor de verwachting dat kinderen die thuis veel culturele instructie hebben ervaren en een voorbeeld in culturele zin hebben gekregen, hogere onderwijskwalificaties behalen (in Figuur 1 pijl D1/D2). De aansluiting van kinderen die van huis uit weinig culturele kennis hebben meegekregen is eenvoudigweg minder goed en daardoor presteren zij ook minder in de hogere vormen van onderwijs. Veel empirisch onderzoek bevestigt dat ouderlijk cultureel kapitaal inderdaad samengaat met meer onderwijssucces (DiMaggio 1982; Aschaffenburg & Maas 1997; De Graaf, De Graaf & Kraaykamp 2000).

Ook maken een groot aantal empirische studies het aannemelijk dat personen met meer culturele competentie en cognitieve mogelijkheden (*i.e.* hoge oplei-

ding) meer deelnemen aan elitaire cultuurvormen (Vander Stichele & Laermans 2007; Chan 2010). Met name Ganzeboom (1989) beargumenteert in zijn overzichtsstudie "Cultuurparticipatie in Nederland" dat voor meer intellectuele en culturele competente personen elitaire cultuur beter begrijpelijk en ook meer aantrekkelijk is. Een verklaring hiervoor is dat personen in de hogere niveaus van het onderwijs een abstracter denkniveau aanleren, en daarnaast meer kennis over hogere cultuur krijgen aangeboden. Dit maakt dat zij de competentie hebben om kunst niet enkel te beoordelen op haar schoonheid, maar, zoals Bourdieu (1984, 22) stelt, ook op haar context en pure artistieke waarde. Uit deze redenering volgt dat personen meer van cultuur kunnen genieten als ze er meer kennis van hebben. Hierdoor is het aannemelijk is dat hoog opgeleiden meer aan culturele uitgaansactiviteiten, zoals concert- en museumbezoek, deelnemen. Daarnaast is op basis van het werk van Bourdieu te beargumenteren dat elitaire cultuurconsumptie als een manier van statusexpressie kan dienen voor personen in hoge posities (Bourdieu 1984; Lareau & Lamont 1988; Ganzeboom 1989; Roose & Vander Stichele 2010; Chan 2010). In deze redenering is elitaire cultuurconsumptie voor hoger opgeleiden een manier om hun klassepositie aan de buitenwereld te tonen (in Figuur 1 pijl C). Aangezien het bereiken van een hoog opleidingsniveau door culturele socialisatie in het ouderlijk gezin, in combinatie met het bereiken van een hoger opleidingsniveau samengaan met meer interesse in elitaire cultuurparticipatie (Ganzeboom 1989), wordt hiermee het indirecte pad van culturele ouderlijke socialisatie naar cultuurparticipatie in het latere leven geïllustreerd (zie Figuur 1 pijlen D1*C en D2*C). Het is daarom onze verwachting dat: *de effecten van een intensief cultureel voorbeeld en een actieve culturele instructie door ouders in de jeugd van een persoon op latere cultuurparticipatie gedeeltelijk lopen via het bereikte opleidingsniveau van een persoon.*

Een belangrijke vooronderstelling hierbij is dat de bijgenoemde verwachting over de indirecte invloed van culturele socialisatie vooral zal gelden voor elitaire cultuuruitingen. Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat vooral ouderlijke elitaire cultuurconsumptie positieve gevolgen heeft op het te bereiken opleidingsniveau. Bij meer 'middlebrow' culturele activiteiten zijn de effecten op het opleidingsniveau minder voor de hand liggend waardoor ook een indirecte invloed van culturele socialisatie via dit opleidingsniveau (op de huidige cultuurparticipatie) minder waarschijnlijk is.

3. Data en meetinstrumenten

3.1. Data

Om onze hypothesen te toetsen gebruiken we informatie uit de Familie-enquête Nederlandse Bevolking (FNB) van 2009 (Kraaykamp, Wolbers & Ruiters 2009). Het FNB-onderzoek is gebaseerd op een representatieve steekproef uit de Neder-

landse bevolking van 18 tot 70 jaar. Via een face-to-face benadering gecombineerd met een drop-off vragenlijst zijn in 2009 respondenten en hun (eventuele) partners ondervraagd over diverse thema's, waaronder de situatie in het ouderlijk gezin, de opleidings-, relatie-, en beroepsloopbaan, en vrijetijdsgedragingen en opvattingen.¹ Uiteindelijk is bij 2.802 respondenten een interview afgenomen, hetgeen resulteert in een respons van 42.3%. Om onze hypothesen te toetsen zijn personen uit de dataset gelaten die nog op school zitten (0.2%), nog bij hun ouders wonen (0.2%), of jonger zijn dan 25 jaar (0.7%). Ook is besloten om respondenten ouder dan 65 jaar buiten beschouwing te laten, omdat deze personen mogelijk (fysiek) beperkt zijn om aan culturele uitgaansactiviteiten deel te nemen (5.9%). Na deze selecties bevat onze dataset 2.608 respondenten.

In de FNB is gebruik gemaakt van retrospectieve vragen om gedetailleerde informatie te verkrijgen over de socialisatie in het ouderlijke gezin van een respondent. Als gevolg biedt de FNB unieke informatie over het huidige gedrag en opvattingen van een respondent, maar ook informatie over de handswijze, attitudes en socialisatiepraktijken van zijn/haar ouders. Meer in het bijzonder is nagegaan in hoeverre ouders aan culturele activiteiten deelnamen toen een respondent tussen 12 en 15 jaar oud was. Ook is gevraagd of dit samen met, of zonder de respondent zelf was (in zijn/haar kindertijd). Dit maakt de FNB-data zeer geschikt om de effecten van culturele imitatie en instructie na te gaan. Uiteraard zijn we ons bewust van het feit dat retrospectieve vraagstellingen vertekeningen met zich mee kunnen brengen, met name als het gaat om herinneringseffecten. Een eerdere studie naar cultuursocialisatie specifiek gericht op meetfouten ten gevolge van retrospectieve vragen met een versie van de FNB uit 2000 met exact dezelfde vraagstelling, laat echter geen systematische vertekening zien (De Vries & De Graaf 2008). De Vries en De Graaf (2008) wijzen vooral op toevallige en gecorreleerde meetfouten bij de retrospectieve vragen over het cultureel uitgaan van ouders. Zij laten zien dat dit leidt tot een onderschatting van mogelijke socialisatie-effecten. Als gevolg worden hypothesen over intergenerationele overdracht minder snel geaccepteerd, en zij worden dus met een retrospectief onderzoeksdesign relatief streng getoetst.

3.2. Meetinstrumenten

Hier bestuderen we de effecten van culturele socialisatie voor vijf culturele uitgaansactiviteiten apart en in combinatie. Op deze manier is na te gaan in welke mate een algemene culturele interesse intergenerationeel wordt overgedragen, en in hoeverre directe en indirecte processen verschillen voor diverse (elitaire en 'middlebrow') culturele activiteiten. In de FNB-vragenlijst is aan respondenten gevraagd hoe vaak zij zelf de volgende culturele vormen in het afgelopen jaar hebben bezocht: (a) klassieke concerten, opera of ballet, (b) historisch museum, (c) kunstmuseum, (d) serieus theater (bijvoorbeeld drama, dans) en (e) recreatief theater (bijvoorbeeld musical, cabaret). De antwoordcategorieën

waren: nooit (0), 1, 2 of 3 keer (1), 4, 5 of 6 keer (2), en meer dan 6 keer (3). Om een variabele *totale cultuurparticipatie* te creëren zijn de scores voor de vijf verschillende activiteiten bij elkaar opgeteld ($\alpha = .68$). Bij de analyses van de culturele activiteiten *apart zijn* bezoek aan klassieke concerten, kunstmusea en serieus theater als elitaire vormen van cultuurparticipatie opgevat, terwijl bezoek aan historische musea en recreatief theater als 'middlebrow' cultuurparticipatie wordt beschouwd.

In de vragenlijst is aan respondenten ook gevraagd te rapporteren over het culturele bezoek van ouders (een van hen of beiden) toen de respondent tussen 12 en 15 jaar oud was aan exact dezelfde activiteiten als hierboven. De antwoordmogelijkheden waren identiek, namelijk: nooit (0), 1, 2 of 3 keer (1), 4, 5 of 6 keer (2), en meer dan 6 keer (3). Indien een respondent aangaf dat zijn/haar ouders deelnamen aan een activiteit, is gevraagd hoe vaak de respondent door zijn/haar ouders werd meegenomen naar deze activiteit toen hij/zij ongeveer 12 tot 15 jaar oud was. De antwoordcategorieën waren identiek. *Actieve ouderlijke culturele instructie (totaal)* betreft vervolgens het aantal malen dat een respondent samen met ouders culturele activiteiten bezocht ($\alpha = .71$). De variabele *ouderlijk culturele voorbeeld (totaal)* is geconstrueerd door het aantal gezamenlijke bezoeken (ouders + kind) af te trekken van het totaal aantal bezoeken van ouders ($\alpha = .62$). Dit meetinstrument betreft dus het aantal bezoeken van ouders aan culturele uitgaansactiviteiten zonder de respondent en kan dus opgevat worden als een indicatie voor het geven van het 'goede' culturele voorbeeld. Ook voor de vijf aparte culturele uitgaansactiviteiten zijn deze twee meetinstrumenten aangemaakt (zie Tabel 1).

Het bereikte *opleidingsniveau* is op intervalniveau gemeten door aan het hoogst behaalde opleidingsniveau het minimaal aantal jaren toe te kennen dat nodig is om op dat niveau een diploma te halen. Dit resulteert in de volgende hercodering van onderwijsniveaus: Lagere school (6), LBO, VMBO (kader- of basisberoepsgerichte leerweg) (9), MAVO, VMBO (theoretische- of gemengde leerweg) (10), Kort MBO, Leerlingwezen, Niveau 1/2 (10), HAVO (11), MBO, Secundair/tertiair leerlingwezen, Niveau 3/4 (12), VWO (13), HBO (15), Universiteit (17), en Promotietraject (21). Als controlevariabelen worden de *leeftijd* (in jaren) en geslacht van de respondent meegenomen. *Geslacht* is gecodeerd als (0) man en (1) vrouw. Ook is vastgesteld of de *ouders zijn gescheiden* voordat de respondent vijftien jaar oud was (0 = nee; 1 = ja). Bij het *ouderlijke opleidingsniveau* is de dezelfde hercodering toegepast als bij de respondent. Het opleidingsniveau van de hoogst opgeleide ouder is genomen. De *ouderlijke beroepsstatus* is gemeten door de ISEI-score toe te kennen aan de ouder met de hoogste beroepsstatus toen de respondent vijftien jaar oud was (Ganzeboom, De Graaf & Treiman 1992).

Na een selectie op ontbrekende waarnemingen op basis van alle geconstrueerde variabelen bevat onze dataset 2445 respondenten. Een overzicht van alle meetinstrumenten en de bijhorende beschrijvende statistieken staan in Tabel 1.

Tabel 1. Beschrijvende statistieken.

	Min.	Max.	Gem.	S.D.
Totale cultuurparticipatie respondent	0	15	2.66	2.09
Bezoek klassieke concerten, ballet en opera respondent	0	3	.34	.61
Bezoek kunstmusea respondent	0	3	.49	.68
Bezoek serieus theater respondent	0	3	.32	.56
Bezoek historische musea respondent	0	3	.73	.62
Bezoek recreatief theater respondent	0	3	.79	.68
Totale cultuurparticipatie ouders zonder respondent	0	15	.61	1.16
Bezoek ouders klassiek concert, ballet en opera zonder respondent	0	3	.16	.45
Bezoek kunstmusea ouders zonder respondent	0	3	.08	.31
Bezoek serieus theater ouders zonder respondent	0	3	.11	.34
Bezoek historische musea ouders zonder respondent	0	3	.09	.30
Bezoek recreatief theater ouders zonder respondent	0	3	.18	.40
Totale cultuurparticipatie ouders met respondent	0	13	1.10	1.47
Bezoek ouders klassiek concert, ballet en opera met respondent	0	3	.10	.32
Bezoek kunstmusea ouders met respondent	0	3	.17	.43
Bezoek serieus theater ouders met respondent	0	3	.08	.28
Bezoek historische musea ouders met respondent	0	3	.51	.58
Bezoek recreatief theater ouders met respondent	0	3	.25	.46
Opleidingsniveau respondent	6	21	12.17	3.32
Opleidingsniveau ouders	6	21	10.24	3.29
Beroepsstatus ouders	24	86	46.33	14.26
Geslacht	0	1	.52	.50
Leeftijd	25	65	48.37	10.51
Ouderlijke echtscheiding	0	1	.05	.22

Bron: FNB 2009; n = 2.445.

4. Resultaten

4.1. Onderzoeksopzet

In deze studie is onze doelstelling om voor verschillende culturele uitgaansactiviteiten vast te stellen of en in welke mate socialisatie-aspecten van culturele imitatie en instructie bij de intergenerationele overdracht van cultuurparticipatie een rol spelen. Omdat we verwachten dat hierbij zowel direct als indirecte effecten van belang zijn, is als analysetechniek "Structural Equation Models" in LISREL

toegepast. Met deze analysetechniek is het mogelijk tegelijkertijd directe en indirecte invloeden vast te stellen, waardoor is na te gaan welk deel van de invloed van culturele imitatie en instructie via het eigen bereikte opleidingsniveau van een respondent verloopt en welk deel direct is. Allereerst schatten we een model waarin de vijf verschillende culturele uitgaansactiviteiten zijn samengenomen (totale cultuurparticipatie), zowel aan de afhankelijke als onafhankelijke kant (meting van imitatie, instructie en cultuurparticipatie van de respondent zelf). Ten tweede schatten we aparte modellen voor de vijf culturele activiteiten.² In alle modellen beschouwen we variabelen als geobserveerd en presenteren we de Chi^2 , RMSEA en de verklaarde variantie voor de betreffende vorm van cultuurparticipatie. Gestandaardiseerde coëfficiënten worden gepresenteerd in Figuur 2 bij de verklaring van totale cultuurparticipatie.³ De bèta's van de totale, directe en indirecte effecten van de culturele activiteiten worden apart weergegeven in Tabel 2.

4.2. Analyses

Om te beginnen laten de resultaten in Tabel 2 zien dat het uiteenleggen van ouderlijke culturele socialisatie in het geven van een ouderlijk cultureel voorbeeld en actieve ouderlijke culturele instructie meer inzicht oplevert.⁴ Voor alle aspecten van culturele participatie geldt dat overduidelijk verschillen in de effecten voor de twee vormen van culturele socialisatie te constateren zijn. Een belangrijke gevolgtrekking is derhalve dat het relevant is om bij het bestuderen van de intergenerationele overdracht van culturele voorkeuren zowel aspecten gerelateerd aan imitatie van ouderlijk voorbeeldgedrag, als aspecten gericht op culturele instructie in ogenschouw te nemen.

In Figuur 2 visualiseren we de modellering voor het aspect totale cultuurparticipatie. De hier gepresenteerde (directe) instructie- en imitatie-effecten zijn beide significant en in de verwachte richting. Vooral het participeren van ouders samen met hun kinderen blijkt van groot belang te zijn bij de latere culturele belangstelling ($\beta = .27$); als ouders hun kinderen direct betrekken bij het eigen culturele gedrag pakt dat zeer positief uit. Daarnaast blijkt ook het geven van het "goede" voorbeeld van belang; ouders die aan cultuur doen, ook zonder hun kinderen mee te nemen, stimuleren ook de culturele belangstelling van deze kinderen ($\beta = .09$). Wel moet gezegd zijn dat het gestandaardiseerde effect van ouderlijke instructie ongeveer 3 maal zo groot is als dat van imitatie hetgeen het belang van directe culturele betrokkenheid en beïnvloeding door ouders illustreert. Actieve culturele instructie blijkt ook nog eens indirect significant van invloed te zijn via het eigen opleidingsniveau ($\beta = (.14 \cdot .27) \cdot .04$). Door kinderen daadwerkelijk mee te nemen naar culturele uitgaansactiviteiten beïnvloeden ouders het opleidingsniveau van hun kinderen positief, waarmee ook nog eens de culturele belangstelling op volwassen leeftijd wordt vergroot.

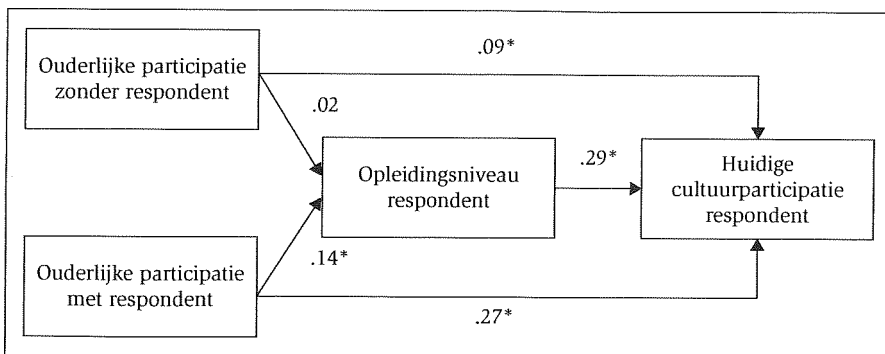
Tabel 2. Resultaten van SEM-padmodellen voor vijf culturele activiteiten apart en totaal. De afhankelijke variabele is huidige cultuurparticipatie van de respondent in een specifieke culturele activiteit.^a

	Totaal	Direct	Indirect	Chi2	RMSEA	R ²
Cultuurparticipatie						
Participatie ouders zonder respondent	.10*	.09*	.00	63.90*	.16	24%
Participatie ouders met respondent	.31*	.27*	.04*			
Totaal	.29*	.29*				
Eliteire cultuur						
Bezoek klassiek concert, ballet, en opera	.11*	.10	.01	3.00	.03	16%
Bezoek ouders zonder respondent	.23*	.21	.02*			
Bezoek ouders met respondent	.23*	.23*				
Opleidingsniveau respondent	.07*	.06*	.01*	2.30	.02	23%
Bezoek ouders zonder respondent	.28*	.25*	.03*			
Bezoek ouders met respondent	.27*	.27*				
Opleidingsniveau respondent						
Bezoek ouders zonder respondent	.12*	.11*	.01	2.60	.03	12%
Bezoek ouders met respondent	.18*	.17*	.01*			
Opleidingsniveau respondent	.21*	.21*				
Middle brow cultuur						
Bezoek ouders zonder respondent	.09*	.09*	.00	29.40*	.11	14%
Bezoek ouders met respondent	.32*	.30*	.02*			
Opleidingsniveau respondent	.13*	.13*				
Bezoek ouders zonder respondent	.07*	.07*	.00	31.10*	.11	6%
Bezoek ouders met respondent	.18*	.17*	.01*			
Opleidingsniveau respondent	.14*	.14*				

Significantie: * = $p < .05$; DF = 1.

Bron: FNB 2009; n = 2.445.

a. Effecten zijn gestandaardiseerd (Bèta's). Effecten zijn gecontroleerd voor opleidingsniveau van de ouders, beroepsstatus van de ouders, leeftijd, geslacht en ouderlijke echtscheiding (resultaten niet gepresenteerd).

Figuur 2. Padmodel voor cultuurparticipatie respondent (totaal).^a

Significantie: * = $p < .05$; DF = 1; Chi-square = 63.9*; RMSEA = .161.

Bron: FNB 2009; N = 2.445.

^a Effecten zijn gestandaardiseerd (Bèta's). Effecten zijn gecontroleerd voor opleidingsniveau van de ouders, beroepsstatus van de ouders, leeftijd, geslacht en ouderlijke echtscheiding (niet gepresenteerd).

In Tabel 2 worden de directe, indirecte en totale effecten weergegeven voor alle culturele activiteiten gecombineerd, maar ook voor de vijf culturele activiteiten apart. In algemene zin valt op dat bij alle culturele uitgaansactiviteiten actieve ouderlijke culturele instructie een veel groter direct effect heeft dan het geven van het 'goede' ouderlijke voorbeeld; misschien niet verassend maar het 'loont' dus blijkbaar om kinderen op jonge leeftijd mee te nemen naar theater, concertzaal en museum. Het effect van ouderlijke instructie is veelal tweemaal zo groot als dat van het geven van het goede voorbeeld. Een uitzondering is hier het gaan naar serieuze theatervoorstellingen; hier zijn de effecten minder sterk verschillend. Wellicht dat hier een rol speelt dat het bezoeken van serieus toneel minder geschikt is om samen met heel jonge kinderen te doen. Over het algemeen wordt echter het belang van ouderlijke socialisatie met onze resultaten sterk bevestigd. Vooral ouders die hun kinderen meenemen naar culturele uitgaansactiviteiten stimuleren op deze wijze de cultuurparticipatie van hun kinderen op latere leeftijd, maar ook het geven van een cultureel voorbeeld heeft het verwachte effect.

In onze derde hypothese verwachten we dat een deel van het effect van de culturele socialisatie van ouders verloopt via het eigen bereikte opleidingsniveau. Tevens spraken we de verwachting uit dat deze effecten sterker zouden zijn voor elitaire culturele activiteiten dan voor 'middlebrow' culturele activiteiten. Onze resultaten in Tabel 2 laten zien dat bij alle vijf de culturele activiteiten, de effecten van actieve ouderlijke begeleiding ook indirect (via het bereikte opleidingsniveau) de latere cultuurparticipatie beïnvloeden. Dit betekent dat vooral via culturele instructie het opleidingsniveau van kinderen wordt bevorderd, hetgeen een interessante bevinding is in het licht van al het eerdere onderzoek naar culturele reproductie. Het enkel geven van een 'goed' ouderlijk cultureel voorbeeld heeft namelijk geen invloed via het bereikte opleidingsniveau (m.u.v. het bezoeken van kunstmusea). De socialisatie-effecten bleken in tegenstelling

tot onze verwachting niet sterker voor elitaire culturele activiteiten dan voor 'middlebrow' culturele activiteiten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de hier onderzochte 'middlebrow' activiteiten wellicht toch als relatief elitair te kenschetsen zijn.

5. Conclusie en discussie

De onderzoeksvraag in deze studie richtte zich op de kwestie hoe culturele smaakvoorkeuren over generaties worden overgedragen. We hebben daarbij aandacht voor twee aspecten van ouderlijke culturele socialisatie, namelijk het onbewust geven van een 'goed' cultureel voorbeeld door ouders, en daarnaast het bieden van actieve culturele begeleiding bij het kennis maken met cultuuruitingen. Voor de beide vormen van ouderlijke culturele socialisatie hebben we in dit artikel directe effecten bestudeerd, maar hebben we ook naar indirecte effecten via het bereikte opleidingsniveau gekeken. Onze verwachtingen zijn getoetst met retrospectieve informatie van 2.445 respondenten uit de Familie-enquête Nederlandse Bevolking van 2009. In de analyses zijn padmodellen geschat voor vijf soort culturele uitgaansactiviteiten, te weten het bezoeken van klassieke concerten, historische musea en kunstmusea, en serieus en recreatief theater. Ook is een overkoepelende variabele geconstrueerd die de totale culturele interesse in kaart brengt.

Een belangrijke conclusie uit het onderzoek is dat vooral actieve stimulering door ouders latere cultuurparticipatie bevordert. Voor alle vijf cultuurvormen (zowel elitaire als 'middlebrow') geldt dat als ouders kinderen in de jeugd meenemen naar activiteiten, dit een duidelijke stimulerende werking heeft voor de deelname later in het leven. Ook al is het ouderlijk culturele voorbeeld relevant, het is vooral belangrijk met kinderen samen aan culturele activiteiten deel te nemen. Het lijkt er dus op dat ouders actief de latere cultuurdeelname van hun kinderen (kunnen) stimuleren. Deze bevinding lijkt in tegenspraak met Bourdieus veronderstelling dat de overdracht van elitaire leefstijlvoorkeuren vooral onbewust plaatsvindt (Bourdieu & Darbel 1990). Aannemende dat het vooral de ouders (en niet adolescenten) zijn die het initiatief nemen om samen culturele aangelegenheden te bezoeken, gaat van deze 'actieve' opvoedingsstijl op zijn minst het signaal uit dat door ouders gepoogd wordt voorkeursgedrag te bevorderen. Voor culturele instellingen is daarmee een relevant gegeven dat het belangrijk is om ouders samen met hun kinderen binnen de muren te krijgen. Immers, als kinderen samen met hun ouders kennismaken met culturele uitingen is de kans groter dat zij ook later in het cultuurpubliek worden aangetroffen. Beleid dat zich vanuit de instellingen richt op een aanbod dat zowel ouders als hun kinderen kan aanspreken, lijkt daarmee een noodzakelijk voorwaarde voor een bloeiende cultuursector.

Onze resultaten laten ook zien dat het grootste deel van de invloed van de ouderlijke culturele socialisatie direct verloopt. Slechts een klein deel van de in-

vloed van actieve ouderlijke begeleiding in culturele activiteiten verloopt indirect via de bereikte opleiding van kinderen. Relevant in dit verband is wel dat het hier specifiek gaat om de effecten van directe culturele stimulering die de bekende cultureel kapitaal effecten op bereikt opleidingsniveau laten zien. Vooral het gezamenlijk bezoeken van culturele activiteiten door ouders en kinderen heeft een positieve invloed op het opleidingsniveau van deze kinderen. Deze bevinding impliceert in ieder geval dat veel eerdere studies naar culturele hulpbronnen en schoolsucces die zich hebben gefocust op het ouderlijke culturele voorbeeld in ieder geval theoretisch gezien een vertaalslag dienen te maken naar de rol van actieve ouderlijke stimuleringsactiviteiten in dit onderzoeksveld. Toekomstig onderzoek naar onderwijssucces waarin de actieve stimulerende kant van ouderlijke socialisatie-activiteiten wordt benadrukt zou daarom nieuwe inzichten kunnen opleveren over de rol van cultureel kapitaal in het proces van sociale reproductie.

Uiteraard kent ons onderzoek ook tekortkomingen. Allereerst wijzen we op mogelijke vertekening als gevolg van systematische herinneringseffecten bij retrospectief onderzoek. Als vooral cultuurliefhebbers zich hun ouderlijke socialisatie beter herinneren dan cultureel ongeïnteresseerden, kan het zo zijn dat de effecten van culturele socialisatieaspecten enigszins worden overschat. Hiervoor zou het gebruik van paneldata een oplossing kunnen zijn, hoewel er vooralsnog geen panelgegevens beschikbaar zijn die meer dan 10 jaar overspannen. Ook het direct en apart ondervragen van ouders kan hierbij verheldering bieden, hoewel de vraag is of herinneringseffecten bij ouders niet een nog groter probleem zijn dan bij kinderen. Ten tweede is van belang te onderkennen dat er in de adolescentie, de periode waarin culturele smaakvoorkeuren worden gevormd, nog andere rolmodellen zijn waaraan jongeren zich kunnen spiegelen. Recente socialisatieliteratuur richt zich onder andere op de dynamische relatie tussen het ouderlijk gezin en andere socialiserende contexten (Daenenkindt & Roose 2013; Harris 1995). Bij de bestudering van cultuurconsumptie is daarom van belang aandacht te schenken aan de compenserende rol die school kan spelen, en de onweersproken invloed die vrienden op jongeren in deze leeftijd uitoefenen. We zijn echter van mening dat het bij deze secundaire actoren in de socialisatie veelal zal gaan om interpretatie van 'totaal-effecten' van de hier onderzochte ouderlijke culturele socialisatie. Immers, culturele en niet-culturele ouders oefenen een sterke invloed uit op hun kinderen ook waar het gaat om de keuze voor culturele vrienden en de keuze voor een culturele middelbare school. In dit verband kan het een waardevolle aanvulling zijn om vast te stellen in hoeverre ouders die hun kinderen actief cultureel stimuleren ook meer invloed uitoefenen op secundaire socialisatiefactoren en de sociale omgeving van hun kinderen. Blijft overeind de sterke conclusie dat ouders hun kinderen introduceren in het culturele domein door hen mee te nemen naar de cultuuruitingen waar zij zelf van houden. Op deze wijze zorgen zij voor een sterke culturele basis met overduidelijke gevolgen op de lange termijn.

NOTEN

- 1 Primaire en secundaire respondenten zijn genest in een huishouden. Multilevel regressiemodellen leiden echter tot vrijwel identieke resultaten als analyses waarin geen rekening is gehouden met de nesting van respondenten in huishoudens. Tevens leveren analyses met enkel primaire of secundaire respondenten dezelfde resultaten op. We prefereren daarom de eenvoudige modellen met primaire en secundaire respondenten als individuen.
- 2 Met betrekking tot de variabelen over (ouderlijke) cultuurconsumptie vallen relatief veel respondenten in de 0 of 1 categorie. Resultaten blijken echter niet noemenswaardig te verschillen als deze variabelen dichotoom worden geanalyseerd.
- 3 Alle modellen zijn geschat met 1 vrijheidsgraad. Om de correlatie tussen het ouderlijk voorbeeldgedrag en een actieve begeleiding toe te staan moet een ander effect worden weggelaten. Modellen met 0 vrijheidsgraden zijn namelijk niet geïdentificeerd. Modellen waarin het effect van een enkele controlevariabele is verwijderd, en de correlatie tussen de twee socialisatievormen is toegestaan, leveren een iets betere modelfit op, maar relevante effecten blijven nagenoeg gelijk. De correlatie tussen de twee socialisatievormen is 0.14, wat aangeeft dat er een wisselwerking is tussen het ouderlijk cultureel voorbeeldgedrag en de actieve culturele stimulering. Aangezien het opnemen van een correlatie niet tot andere schattingen leidt, is er voor gekozen de variabelen onafhankelijk te presenteren.
- 4 Uiteraard is ook een model geschat met de enkelvoudige meting van ouderlijke culturele socialisatie. Hiervoor zijn de antwoorden op de vraag: "Hoe vaak bezochten uw ouders (een van hen of beiden) de "5 culturele activiteiten" toen u tussen de 12 en 15 jaar oud was" bij elkaar opgeteld ($\alpha = .79$) en is geen onderscheid aangebracht of de respondent al dan niet de ouders vergezelde. Zoals verwacht levert dit model een betere fit ($\text{Chi}^2 = 3.01$); het gebruikt immers minder vrijheidsgraden dan ons totale onderzoeksmodel. Ons model laat echter overduidelijk zien dat er, behalve theoretisch, ook empirisch een verschil bestaat tussen actieve culturele socialisatie en een ouderlijk cultureel voorbeeld. Daarom geven we de voorkeur aan een benadering waarin beide aspecten apart worden bestudeerd.

BIBLIOGRAFIE

- Aschaffenburg, K. & I. Maas (1997), Cultural and Educational Careers: The Dynamics of Social Reproduction. *American Sociological Review*, 62, 573-587.
- Bandura, A. (1977), *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Bandura, A. & R.H. Walters (1963), *Social Learning and Personality Development*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Bennett, T., M. Savage, E. Silva, A. Warde, M. Gayo-Cal & D. Wright (2009). *Class, Culture, Distinction*. London and New York: Routledge.

- Bourdieu, P. (ed.) (1984[1979]), *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Londen: Routledge Kegan en Paul.
- Bourdieu, P., A. Darbel & D. Schnapper (1990), *The Love of Art: European Art Museums and Their Public*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. & J. Passeron (1977), *Reproduction Education, Society, and Culture*. Chicago: University of Chicago press.
- Chan, T.W. (Ed.) (2010), *Social Status and Cultural Consumption*. Cambridge: University Press.
- Daenenkindt, S. & H. Roose (2013), Cultural Chameleons: Social Mobility and Cultural Practices in the Private and the Public Sphere. *Acta Sociologica*. [Online] <http://asj.sagepub.com/content/early/2013/09/23/0001699313496589>. [Accessed 11 October 2013].
- Darling, N. & L. Steinberg (1993), Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- De Graaf, N.D., P.M. De Graaf & G. Kraaykamp (2000), Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective. *Sociology of Education*, 43, 92-111.
- De Vries, J. & P.M. De Graaf (2008), Is the Intergenerational Transmission of High Cultural Activities Biased by the Retrospective Measurement of Parental High Cultural Activities? *Social Indicators Research*, 85, 311-327.
- DiMaggio, P. (1982), Cultural Capital and School Success. The Impact of Status Culture Participation on the Grades of US High-School Students. *American Sociological Review*, 47 (2), 189-201.
- Erickson, B.H. (1996), Culture, Class, and Connections. *The American Journal of Sociology*, 102, 217-251.
- Ganzeboom, H.B.G. (1989), *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Ganzeboom, H.B.G. & P.M. De Graaf (1991), Culturele socialisatie en culturele participatie. Over de invloed van het ouderlijk milieu, pp. 133-157 in R. Verhoeff, H.B.G. Ganzeboom (eds.), *Cultuur en Publiek: Multidisciplinaire opstellen over de publieke belangstelling voor kunst en cultuur in Nederland*. Amsterdam: Siswo.
- Ganzeboom, H.B.G., P.M. De Graaf & D.J. Treiman (1992), A Standard International Socio-Economic Index of Occupational Status. *Social Science Research*, 21(1), 1-56.
- Grusec, J.E. & M. Davidov (2008), Socialization in the Family. The Roles of Parents, pp. in J.E. Grusec & P.D. Hastings (2008), *Handbook of Socialization. Theory and Research*. New York: The Guilford Press.
- Grusec, J.E. & P.D. Hastings (2008), *Handbook of Socialization. Theory and Research*. New York: The Guilford Press.
- Haan, J. & W.P. Knulst (2000), *Het bereik van de kunsten: Een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Harris, J.R. (1995), Where Is the Child's Environment? A Group Socialization Theory of Development. *Psychological Review*, 102(3), 458-489.
- Jöreskog, K.G. & D. Sörbom (1996), *LISREL 8 User's Reference Guide*. Scientific Software.

- Kalmijn, M. & G. Kraaykamp (1996), Race, Cultural Capital, and Schooling: An Analysis of Trends in the United States. *Sociology of Education*, 69(1), 22-34.
- Kraaykamp, G. (2002), Cumulative Advantages and Inequality in Lifestyle. A Dutch Description of Distinction in Taste, *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 38, 121-142.
- Kraaykamp, G. (2003), Literary Socialization and Reading Preferences. Effects of Parents, the Library, and the School. *Poetics*, 31(3-4), 235-257.
- Kraaykamp, G. (2009), Culturele Socialisatie: en Zegen en een Vloek. Verbreding en Verdieping in het Sociologisch Onderzoek naar Langetermijneffecten van Culturele Opvoeding. Nijmegen (oratie).
- Kraaykamp, G. & K. van Eijck (2010), The Intergenerational Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective. *Social Forces*, 89(1), 209-232.
- Kraaykamp, G., M. Wolbers & S. Ruiter. (2009), *Family Survey of the Dutch Population*. Nijmegen: Radboud Universiteit, Vakgroep Sociologie.
- Lareau, A. (2003), *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. Berkeley: University of California Press.
- Lareau, A. & M. Lamont (1988), Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments. *Sociological Theory*, 6(2), 153-168.
- McLeod, J. & J.D. Brown (1976), The Family Environment and Adolescent Television Use. *Children and Television* (pp. 199-233). London: Collier Macmillan.
- Nagel, I. (2010), Cultural Participation Between the Ages of 14 and 24: Intergenerational Transmission or Cultural Mobility? *European Sociological Review*, 26 (5), 541-556.
- Notten, N., G. Kraaykamp & R. Konig (2011), Mediaoverdracht in het ouderlijk gezin. De gevolgen van ouderlijke mediasocialisatie voor huidige lees- en televisievoorkeuren. *Mens en Maatschappij*, 86, 181-202.
- Roose, H. & A. Vander Stichele (2010), Living Room vs. Concert Hall: Patterns of Music Consumption in Flanders. *Social Forces*, 89(1), 185-208.
- Roose, H., K. van Eijck & J. Lievens (2012), Culture of Distinction of Culture of Openness? Using a Social Space Approach to Analyze the Social Structuring of Lifestyles. *Poetics*, 40(6), 491-513.
- Rubin, K.H., W.M. Bukowski & J.G. Parker (2007), *Peer Interactions, Relationships, and Groups*. *Handbook of Child Psychology*, New Jersey: Wiley & Sons.
- Vander Stichele, A. & R. Laermans (2007), Wie doet wat en waarom? De invloed van culturele socialisatie op het cultuurparticipatiegedrag in Vlaanderen. *Tijdschrift voor de Sociologie*, 82(3), 247-271.
- Van Eijck, K. (1997), The Impact of Family Background and Educational Attainment on Cultural Consumption: A Sibling Analysis. *Poetics*, 25(4), 195-224.
- Yaish, M. & T. Katz-Gerro (2012), Disentangling 'Cultural Capital': The Consequences of Cultural and Economic Resources for Taste and Participation. *European Sociological Review*, 28(2), 169-185.